
HUIZE DE RANITZ,
PROFESSIONALISERING VAN DE ZORG
VOOR MOEILIK OPVOEDBARE MEISJES,
1955 - 1965

M.E. Greven

Huize de Ranitz was een van de vier tehuizen die na 1945 gezamenlijk de kinderbeschermingsinstelling het Doorgangshuis te Groningen vormden.(1) In Huize de Ranitz waren twintig meisjes in de leeftijd van twaalf tot en met twintig jaar opgenomen, verdeeld over twee groepen van tien. De meisjes die hier woonden werden tot 'de meest ongeremde en onopgevoede meisjes' gerekend.(2) Het merendeel was afkomstig uit de zogenaamde lagere klassen. De meisjes verbleven in Huize de Ranitz op grond van een civiel- dan wel strafrechtelijke maatregel. Gedragsproblemen, 'onzedelijk' gedrag, ongehoorzaamheid, stelen en dergelijke, maar ook omstandigheden thuis, 'onmaatschappelijkheid' of verwaarlozing, konden de aanleiding zijn tot hun gedwongen opname. De gemiddelde duur van het verblijf in Huize de Ranitz was anderhalf tot twee jaar.

Het personeel bestond naast de hoofdleidster in 1955 uit drie leidsters per groep, in 1965 uit vijf. Deze uitbreiding van het aantal groepsopvoedsters had ondermeer te maken met arbeidstijdverkorting. Er was ook nog een speciale keukenjuf-frouw. Evenals de directrice en de adjunct-directrice van het Doorgangshuis waren de groepsleidsters intern. Huize de Ranitz maakte daarnaast nog gebruik van een aantal deskundigen die in algemene dienst van het Doorgangshuis waren. In 1941 trok het Doorgangshuis voor het eerst, naast een al in de inrichting werkende huisarts, een psychiater aan en in de jaren vijftig kwamen daar nog een pedagoge, een psychologe, een maatschappelijk werkster en tenslotte in 1955 een speltherapeute bij. De meeste personeelsleden waren ongehuwde vrouwen. Een uitzondering was prof. dr. Hart de Ruyter, die in 1952 aangesteld werd als psychiater en dat tot 1972 voor ongeveer anderhalve dag per week bleef. Ook de directie van het Doorgangshuis bestond tot in het begin van de jaren zestig uit vrouwen.

Huize de Ranitz was een gesloten afdeling. Dat betekende

dat de deur op slot was. De opgenomen meisjes hadden ieder een eigen kamer, anders konden er "verkeerde dingen gebeuren", zoals mevrouw E., een voormalig hoofdleidster, het formuleerde. Hier bedoelde zij sexuele contacten tussen meisjes mee. Die kamers waren bepaald niet riant. Zo was er bijvoorbeeld geen af te sluiten kast, maar alleen een plank onder het blad waar twee waskommen op stonden en verder waren er twee haken om kleren aan op te hangen.(3) Elk moment van de dag was ingedeeld. Het was de bedoeling dat de meisjes met behulp van het verplichte strakke dagprogramma leerden een geregeld leven te leiden. Een aantal meisjes werkte in de keuken, anderen maakten de diverse vertrekken beneden of boven schoon of werkten in de was- en strijkafdeling. Deze werkzaamheden rouleerden om de zoveel tijd onder de meisjes zodat "ze van alles leerden" aldus mevrouw E.. Aan het eind van de middag en 's avonds hadden de meisjes gelegenheid voor bijvoorbeeld gymnastiek of zwemmen, of konden zij werken aan een of andere cursus. Dit kon een naaicursus zijn, maar ook een schriftelijke cursus kinderverzorging of algemene ontwikkeling onder begeleiding van een onderwijzeres. Twee avonden per week hadden de meisjes 'vrij handwerken', dat wil zeggen dat ze mochten kiezen of ze wilden naaien, borduren of breien.

In de periode 1955-1965 deden zich een aantal veranderingen voor in Huize de Ranitz die aangeduid kunnen worden met de term professionalisering. Deze veranderingen waren in het Doorgangshuis al eerder op gang gekomen. Dit artikel houdt zich bezig met de vraag wat de professionalisering van de hulpverlening aan moeilijk opvoedbare meisjes in Huize de Ranitz inhield en wat dit betekende voor de opvoedsters en de meisjes.

Veranderingen

De eerste verandering waarop gewezen moet worden is dat wat vroeger het 'liefdewerk' van de opvoedsters was na de Tweede Wereldoorlog steeds meer door beroepskrachten werd gedaan. Het personeel van het Doorgangshuis bestond vlak na 1945 weliswaar niet uit echte vrijwilligsters, maar ze kunnen wel getypeerd worden als betaalde vrijwilligsters. Hun salaris was erg laag, terwijl een volledige inzet verwacht werd. Deze situatie verbeterde slechts geleidelijk. In 1965 kon de directrice, mevrouw E.A. (zuster) Hoogenraad, opmerken:

"Van opofferende arbeid waarbij niet gelet mag worden op salaris - dat moet eigenlijk zakgeld heten - naar een goed gesalarieerde betrekking met een pensioensverzekering is een reuzensprong in luttele tientallen jaren".(4)

Lange tijd werd bij de werving van van groepsleidsters vooral op huishoudelijke vaardigheden gelet. Het was belangrijk dat zij goed konden naaien, wassen en de huishouding doen. Het personeel moest niet alleen met moeilijk opvoedbare meisjes kunnen omgaan, maar bovendien van positief protestants-christelijke levensovertuiging zijn. In 1948 echter werden de diploma's Kinderbescherming A en B van de Nationale Federatie voor Kinderbescherming landelijk erkend. De cursussen hiervoor duurden twee jaar. Vanaf dat jaar werden groepsleidsters verplicht deze opleiding te volgen. Indien zij bij de aanstelling nog niet in het bezit waren van de diploma's moesten zij de cursus alsnog volgen. Was een leidster niet in staat de studie met succes af te ronden dan werd haar, ook als ze in de praktijk goed bleek te functioneren, - tot verdriet van de hoofdleidster - aangeraden naar een andere baan uit te kijken. In 1965 kon Hoogenraad constateren: "Het groepsleidster zijn is een vak geworden".(5)

Een tweede verandering in de periode 1955-1965 was de toename van het aantal wetenschappelijk geschoolde medewerkers en andere deskundigen. Het is moeilijk na te gaan hoe deze uitbreiding nu precies doorwerkte in Huize de Ranitz. Wel is bekend dat Huize de Ranitz in 1955 een eigen vaste psychiater en in 1960 een eigen maatschappelijk werkster kreeg. De laatste was belast met de contacten met de ouders van de pupillen, hun werkgevers en de plaatsing na vertrek uit Huize de Ranitz.(6) In totaal beschikte het Doorgangshuis in 1965 over twee psychiaters, drie psychologes, één zenuwarts, één arts en één therapeute. Daarnaast waren er in 1965 zes maatschappelijk werksters, één cultureel medewerker en één extra (mannelijke) adjunct-directeur, die zich met de nieuwbouw bezighield, aan het Doorgangshuis verbonden.(7)

Een andere verandering, die samenhangt met de nieuwe eisen die aan het beroep van groepsopvoedster gesteld werden, was de deelname van het Doorgangshuis aan de gestichtsdifferentiatie in de Nederlandse kinderbescherming. Er ontstonden diverse soorten tehuizen, die zich op bepaalde doelgroepen richtten. Het Doorgangshuis nam de zorg op zich voor moeilijk opvoedbare kinderen en meisjes. Huize de Ranitz werd in 1955 goedgekeurd als behandelingstehuis voor moeilijk opvoedbare meisjes. Deze goedkeuring, die meer subsidie opleverde, kon verkregen worden omdat het tehuis voldeed aan de eisen die de overheid stelde: gediplomeerd personeel, psychiatrische hulpverlening en groepen die niet meer dan twaalf meisjes omvatten.

Een vierde vernieuwing tenslotte betrof de observatie en de daarmee gepaard gaande rapportage die de hoeksteen werden van het werk in het Doorgangshuis. Allereerst moet hierbij gewezen worden op Huize Louise, een van de andere tehuizen van het Doorgangshuis dat in 1949 de officiële status kreeg

van observatiehuis. Verschillende instanties plaatsten meisjes ter observatie. Na gemiddeld drie maanden werd er een observatierapport gemaakt waarin een advies stond over wat er met het betreffende meisje moest gebeuren. Het rapport was bestemd voor de kinderrechter of de voogdijvereniging. Het bestond uit de volgende vaste rubrieken: geschiedenis, opname, contacten, gezondheid, observatie, psychologisch rapport, psychiatrisch rapport, conclusie en advies. In 1948 besloegen de rapporten nog anderhalf à twee A4-kantjes, in 1954 was dit opgelopen tot drieënhalf.(8) In de door mij bestudeerde periode werd het aantal A4-kantjes nog groter, van gemiddeld vier in 1955 tot negen à tien in 1965. Met name de rubrieken 'contacten', - dit sloeg vooral op contacten van het meisje met de familie - en 'observatie' werden uitgebreider.

Huize Louise adviseerde nogal eens tot opname van een meisje in Huize de Ranitz. In dit tehuis werden trouwens ook wel meisjes geplaatst op advies van observatiehuizen elders in het land. Als een meisje eenmaal opgenomen was in Huize de Ranitz dan ging het observeren door. De groepsleiding hield van elk meisje een schrift bij waarin, indien van toepassing, dagelijks het gedrag van het meisje genoteerd werd. De leiders kregen instructie hoe ze moesten rapporteren. De schriften gingen één keer per week naar de adjunct-directrice die er per maand een totaalrapport van maakte. Deze rapporten vormden samen met de gegevens die het wekelijkse overleg van de psychiater, de directrice en de groepsleidsters opleverden, de basis voor de driemaandelijke rapportage aan de plaatsende instantie. Tijdens dit wekelijkse werkoverleg van anderhalf uur werd elke pupil tenminste eenmaal per drie maanden besproken. Aan de orde kwam bijvoorbeeld of een behandeling werkte, of een behandelingsplan bijgesteld moest worden en of een meisje bij individuele therapie gebaat was. De behandeling van moeilijk opvoedbare meisjes bestond, naast in sommige gevallen uit individuele therapie, uit groepsopvoeding waarbij getracht werd therapeutisch gebruik te maken van in het leefmilieu optredende incidenten. Dit laatste kreeg vooral gestalte met de komst van de tweede psychiater in 1963.

Gevolgen

Wat betekenden deze veranderingen nu voor de op te voeden meisjes en hun opvoedsters in Huize de Ranitz? De Franse filosoof Foucault die in onder andere zijn boek over de geschiedenis van de gevangenis nieuwe manieren van straffen en opvoeden analyseerde, is van oordeel dat dergelijke ontwikkelingen, waarvoor hij en zijn navolgers de term 'wetenschappelijke interventie' gebruiken, de disciplinering scherper en verfijnder maakten.(9) Het observeren, registreren,

onderzoeken en toetsen noemt Foucault concrete instrumenten om nieuwe vormen van weten te organiseren en ingang te doen vinden. Via deze subtiele mechanismen kan macht worden uitgeoefend. Hij licht dit toe:

"Men moet ophouden de werkingen van de macht steeds negatief te beschrijven, alsof ze slechts zouden 'uitsluiten', 'onderdrukken', 'verdringen', 'censureren', 'abstraheren', 'versluieren' en 'verhullen'! In werkelijkheid is macht productief; ze produceert werkelijkheid. Ze produceert objectgebieden en waarheidsrituelen. Het individu en de kennis die men daarover verzamelt hangen van deze productie af."(10)

De 'wetenschappelijke praktijken' in Huize de Ranitz betekenden voor de opgenomen meisjes dat ze voortdurend in de gaten werden gehouden. Geen enkel terrein van hun persoonlijk leven was meer veilig voor groepsleidsters en psychiater.

Donzelot, een van de volgelingen van Foucault, verdiepte zich verder in de invloed van menswetenschappen op het gezin.(11) Door het loslaten van erfelijkheid en aanleg als enige verklaring voor 'moeilijk' gedrag en door ook oog te hebben voor bijvoorbeeld opvoeding, ontstonden er nieuwe mogelijkheden voor de behandeling van gedragsproblematische kinderen. De inrichting was niet louter meer bewaar- en bewaakinstituut. 'Moeilijke meisjes' werden behandelbaar geacht met behulp van wat wel genoemd werd het 'psy-complex': "het geheel van, op allerlei psychologische stromingen gebaseerde therapeuten, counsellors, analytici, enzovoort."(12) Volgens Donzelot bracht dat nóg meer mogelijkheden met zich mee voor het ingrijpen in het leven van mensen.(13) In zijn onderzoek naar disciplineringsmechanismen rond 'het gezin' gebruikt Donzelot de term 'alliantie' om een bondgenootschap aan te duiden tussen artsen, die medische kennis onder vrouwen verspreidden teneinde te bevorderen dat ze hun kinderen zelf gingen verzorgen in plaats van hen uit te besteden bij arme voedsters of tehuizen, en moeders, die de voorschriften van dokters uitvoerden en daaraan binnen het gezin een nieuwe status ontleenden.(14) De psychiater in de opvoedingsinstelling zou vergeleken kunnen worden met de arts. De groepsleidsters zou men, toen ze nog betaalde vrijwilligsters waren, kunnen vergelijken met de moeders. Als we de vergelijking doortrekken zou een alliantie tussen de psychiater en de groepsleidsters de disciplinering van moeilijk opvoedbare meisjes bevorderd, verfynd en verscherpt hebben. Het idee dat er in het Doorgangshuis sprake is geweest van een gezamenlijk disciplineringsoffensief wordt aannemelijker wanneer men bedenkt dat in de opleiding tot het diploma Kinderverzorging B het door prof. dr. Hart de Ruyter in 1959 geschreven

boek *Inleiding tot de kinderpsychologie; ontwikkelingsbeeld van het normale en afwijkende kind* gebruikt werd. De psychiater van het Doorgangshuis, die inmiddels de eerste hoogleraar in de kinderpsychiatrie in Nederland was geworden, leerde de groepsleidsters hoe om te gaan met het 'afwijkende' meisje.

Uit mijn onderzoek blijkt echter dat de disciplineren van moeilijk opvoedbare meisjes in Huize de Ranitz niet zo eenduidig plaatsvond als hierboven voorgesteld. De professionalisering betekende in de praktijk van alles. Zo kon opname en behandeling in Huize de Ranitz in bepaalde gevallen bevrijdend werken. Een voorbeeld is een meisje dat op haar dertiende in Huize de Ranitz werd opgenomen omdat ze ongehoorzaam en oneerlijk was. Hoofddargument was echter dat ze vanaf haar negende sexuele gemeenschap had met diverse jongens, waar ze zich voor liet betalen en dat prostituées haar bijzondere belangstelling hadden. Dit meisje zei blij te zijn dat ze was opgenomen en dat ze niet alleen mocht uitgaan. Ze vertrouwde zichzelf niet en voelde zich in Huize de Ranitz veilig. In het observatierapport schreef een groepsleidster:

"Zelden ontmoet men een dertienjarig kind dat zo goed begrijpt wat haar mankeert. S. ervaart haar abnormale belangstelling voor jongens en voor sexuele aangelegenheden in het algemeen als 'ziek'. Ze is hier dus om te genezen. Zelf wil ze niets liever dan beter worden en ze accepteert de observatie dan ook volledig als geneesmiddel."(15)

Niet alle meisjes uit de onderzoeksgroep reageerden zoals het meisje uit bovenstaand voorbeeld. Interessant is de opvatting van een pupil die opgenomen was vanwege haar sexuele gedrag én omdat ze de opbrengst van een collecte die ze zogenaamd voor een goed doel hield, zichzelf toeëigende. Volgens het rapport vond ze dat ze voor het laatste straf verdiende, maar:

"Het wangedrag met jongens is een interne familie aangelegenheid. (Mijn) ouders hebben het gezag over (me) en kunnen hiervoor straffen als ze willen, maar de Politie niet."(16)

Hieruit blijkt dat de disciplineren niet altijd werkte.

In de rapporten ben ik diverse vormen van verzet van de meisjes tegengekomen: weglopen, briefjes met een steen eraan uit het raam gooien om zo afspraken met jongens te maken, raamhaken losschroeven om weg te lopen, geld in kleezomen verbergen, met een stoel een grote ruit inslaan, schelden, weigeren een opdracht uit te voeren of dit treiterend langzaam doen, vechten met de leidsters enzovoort. Met de komst van de psychiater in de inrichting nam dit verzet niet af.

Integendeel, in een aantal gevallen kwam er zelfs een nieuwe vorm van verzet, namelijk het weigeren van contact met de psychiater, bij. Macht bleef ook met de professionalisering van de zorg voor de meisjes die in Huize de Ranitz verbleven voor alles een negatieve kracht, er waren dingen verboden en daartegen kwamen zij in verzet.

Bondgenootschap?

Nog meer barsten in het beeld van subtiele disciplineren zijn te ontdekken wanneer de samenwerking tussen de groepsleidsters en de wetenschappelijke deskundigen wordt onderzocht. Zoals eerder opgemerkt kregen de leidsters instructie hoe ze moesten rapporteren. Ze mochten bijvoorbeeld niet schrijven: "Antje of Grietje is brutaal". De directrice, zuster Hoogenraad, placht in zo'n geval te zeggen:

"Brutaal, brutaal, wat is brutaal? Moet je zo nooit schrijven. Je moet zeggen: 'ze heeft op alles een antwoord'. Niet een stempel erop drukken. Brutaal is niet erg, ben blij dat ze brutaal zijn."17)

Toch stond in de officiële rapporten, die door de directrice werden ondertekend, vaak dat meisjes brutaal waren. Kennelijk hadden de groepsleidsters moeite met het opvolgen van deze instructie. Hetzelfde geldt voor het bijbrengen van bepaalde waarden en normen aan de op te voeden meisjes. Hart de Ruyter leerde het personeel dat niet op alle slakken zout gelegd moest worden. Netjes eten en met twee woorden spreken was niet het belangrijkste.(18) Mevrouw E. vertelde echter dat zij wel degelijk op goede tafelmanieren lette opdat de meisjes later, wanneer zij in een pleeggezin terechtkwamen, wisten hoe het hoorde en zich niet opgelaten hoefden te voelen.

De hoofdleidster van Huize de Ranitz vond de rapportage en het werkoverleg erg nuttig. Hiervan leerde ze te letten op een bepaalde ontwikkeling bij een meisje. Soms veranderde het beeld dat zij van een meisje had door de verklaring die de psychiater van haar gedrag gaf. Maar als er een nieuw meisje via Huize Louise in Huize de Ranitz kwam las mevrouw E. het meekomende rapport aanvankelijk niet. Ze wilde zich eerst een eigen mening over het meisje en haar familie vormen. Hieruit blijkt mijns inziens dat de groepsleidster geen onvoorwaardelijk vertrouwen had in de neerslag van de observatie. Overigens was het wel zo dat ze het resultaat van de driemaandelijke rapportage mede wantrouwde omdat de meisjes in die periode wisten dat terugkeer naar huis er ook inzat en ze zich daarom wel eens extra goed wilden gedragen. Uit het feit dat mevrouw E. dit schijnaanpassing noemde blijkt dat ze zich

wel identificeerde met het doel van de observatie: de ware aard van het meisje vastleggen. Zelf vond mevrouw E. het rapporteren erg moeilijk, ze realiseerde zich dat haar rapportage grote gevolgen kon hebben voor een meisje, het kon overplaatsing naar een ander tehuis betekenen maar ook terugkeer naar huis. Ze wist dat rapporten een kind soms jarenlang vergezelden. Bovendien was ze zich er voortdurend van bewust dat haar mening over een meisje bepaald werd door de sympathie die ze al dan niet voor het meisje in kwestie voelde. Niettemin oordeelde ze zoals gezegd over het algemeen toch gunstig over het observeren en rapporteren.

De meeste opgenomen meisjes gingen volgens mevrouw E. graag naar de psychiater. Zij beargumenteerde dit als volgt:

"Bij Hart de Ruyter mochten de kinderen alles vertellen, mochten gekke dingen doen, het gaf allemaal niets. Volgens ons was hij te goedig. Maar dan zijn ze buitenshuis, buiten de opvoedingssfeer van taboe's, 'dat mag niet', 'dat doe je niet', 'dat kan niet'. Dan zijn ze helemaal vrij en wordt er min of meer 'ik ben er niet bij geweest, maar wat ik hoor' aangehoord, maar nooit gezegd: 'dat mag je niet zeggen', of 'dat is niet waar', of 'je jukt', of zoiets. Vandaar dat er steeds meer vrijheid komt om wat te zeggen en bloot te geven wat ze tegenover ons niet doen. Altijd is het toch nog: 'Hé de juffrouw die kan maken dat je niet naar huis mag, dat je vroeg naar bed moet of dat je niet televisie mag kijken'."

Dit citaat laat zien dat er onder de twee soorten opvoeders, groepsleidsters en psychiaters, verschillende opvattingen bestonden over de juiste aanpak van de op te voeden meisjes.

Mevrouw E. vertelde ook expliciet dat ze het bepaald niet altijd eens was met de psychiaters. Dit had volgens haar ook te maken met het verschil tussen theorie en praktijk. Het advies van de psychiater kwam erg vaak neer op: 'laat het meisje meer vrij', 'sta haar wat meer toe', 'doe een oogje dicht, want ze piekert over dit en dat', enzovoort. Maar daar werden naar haar idee wel eens vergissingen mee gemaakt. Pedagoog (groepsleidster; M.E.G.) en psychiater vulden elkaar aan vond ze. Maar: "Zowel de psychiater als de pedagoog mochten niet zeggen: 'zo zit het'."

Ook uit het gesprek met mevrouw S. kwam naar voren dat er niet altijd sprake was van eensgezindheid. Zo vertelde zij dat Hart de Ruyter erg belangrijk en stimulerend was geweest voor het Doorgangshuis, maar zij had ook wel eens vraagtekens gezet bij zijn opvattingen die zij erg freudiaans vond. Het personeel nam zeker niet alles klakkeloos van hem over. Verder wees ook zij op het verschil tussen theorie en prak-

tijk: "Wetenschapsmensen die vormen zich een beeld hoe het zou moeten, ze staan weinig met beide benen in de realiteit." Met realiteit bedoelde ze bijvoorbeeld geldtekort en wat zij noemde het feit dat "je met levende mensen te maken had."

Geconcludeerd kan worden dat belangrijke, feministische kritiek op Foucault en Donzelot die in Nederland onder andere geformuleerd is door Gastelaars en door Withuis en Sevenhuysen opgaat voor de praktijk in Huize de Ranitz.(19) Gastelaars is van mening dat het belangrijk is geweest dat Foucault en zijn navolgers het machtsaspect van het professionaliseringsstreven aan de orde stelden. Tegelijk is ze van mening dat deze auteurs de macht van de 'professionals' overschatten:

"Ze lijken de veronderstelling te koesteren dat alle door hen onderzochte disciplines daadwerkelijk in staat waren om de door hen behandelde objecten naar eigen inzicht te 'bezetten', te 'beregelen' en te 'disciplineren'. Hetgeen ze onder meer zouden doen door zelf de problemen én hun oplossing te benoemen."(20)

In Huize de Ranitz slaagde de disciplinering van de meisjes inderdaad niet altijd. Er was en bleef sprake van verzet. De kritiek van Withuis en Sevenhuysen op Donzelot is in dezelfde trant. Hij gaat volgens hen voorbij aan het feit dat er ook vormen van hulpverlening zijn die mensen ondersteunen bij het nemen van macht over het eigen leven. Een voorbeeld is het inzicht verkrijgen in de oorsprongen van je eigen angsten, verdriet of onvermogen, iets waar onder andere de psychoanalyse kan bijdragen.(21) Opname en behandeling in Huize de Ranitz kon inderdaad in bepaalde gevallen, zoals we gezien hebben, bevrijdend werken. Verder vinden Withuis en Sevenhuysen dat Donzelot hulpverleners teveel ziet als een eenduidige groep, verlengstuk en gewillige uitvoerders van een disciplineringsapparaat. Doordat in Donzelots analyse van de hulpverlening alle disciplineringen lijken te slagen en hij een serie samenhangende strategieën suggereert wordt zijn verhaal een samenzweringstheorie, nog versterkt door het gebruik van de term 'alliantie', aldus Withuis en Sevenhuysen. Zij zijn van oordeel dat een aanpak à la Donzelot maatschappelijk verzet en 'interne' tegenstellingen binnen de hulpverleningsinstellingen en -theorieën doet verdwijnen.(22) Ook op dit punt hebben ze voor Huize de Ranitz in de periode 1955-1965 gelijk. Er was daar sprake van verschillende deskundigheid en van concurrentie tussen de twee soorten opvoeders. Het bestaan van dergelijke tegenstellingen tussen de groepsleiders en de psychiaters kan de opgenomen meisjes een zekere speelruimte gegeven hebben.

NOTEN

1. Zie voor de geschiedenis van de kinderbescherming: D. Roeland, **Kinderbescherming in de maatschappij 1905-1980** (Baarn 1980). Naast literatuur is het onderzoek voor dit artikel gebaseerd op het archief van het Doorgangshuis dat zich bevindt in het Gemeentearchief te Groningen (GAG). Ik heb gebruik gemaakt van jaarverslagen, jubileumuitgaven e.d. De belangrijkste bronnen waren twintig nogal omvangrijke persoonsdossiers van meisjes die in de periode 1955-1965 in Huize de Ranitz waren opgenomen. De inhoud van de dossiers is per pupil zeer wisselend en varieert van observatierapporten, milieurapporten, foto's tot signaleringen, huwelijksaankondigingen enzovoort. Bovendien heb ik twee voormalige personeelsleden geïnterviewd, namelijk mevrouw S. (van 1943 tot en met 1965 voornamelijk werkzaam als adjunct-directrice) en mevrouw E. (van 1943 tot 1968 hoofdzakelijk werkzaam als hoofdleidster van Huize de Ranitz).
2. Jaarverslag 1951 GAG Archief Doorgangshuis, inv.nr. (4), 4. N.B.: Omdat de inventaris voorlopig is, zijn de inventarisnummers hier tussen haken aangegeven. Voor een uitgebreid onderzoek over moeilijk opvoedbare meisjes zie: K. Frans, **Extreem moeilijk gedrag bij meisjes** (Meppel 1977).
3. In 1965 kon het Doorgangshuis, opgericht in 1865, eindelijk de zeer verouderde panden verlaten en vond het huisvesting in speciaal voor het Doorgangshuis ontworpen gebouwen. De naam Doorgangshuis maakte plaats voor de naam De Helperhaven, die nu nog bestaat, zij het in gewijzigde vorm en ressorterend onder de Stichting Noordelijke Orthopedagogische Voorzieningen.
4. **Doorgangshuis 1865 - De Helperhaven 1965**, Jubileumuitgave (Groningen 1965), GAG, Archief Doorgangshuis, inv.nr. (50) 52.
5. **Ibidem.**
6. Jaarverslag 1960, GAG, Archief Doorgangshuis, inv.nr. (36), 10.
7. **Doorgangshuis 1856- De Helperhaven 1965**. GAG, Archief Doorgangshuis, inv.nr. (50), 64.
8. G. Dimmendaal, "Toen kwam mijn verandering niet terug." Onderzoek naar de hulpverlening aan ongehuwde moeders in het Doorgangshuis voor meisjes in Groningen in de periode 1945-1955 (doctoraal scriptie geschiedenis, Groningen 1984) 55-61, 75. In dit onderzoek beschrijft Dimmendaal de professionalisering in het Doorgangshuis zoals die plaatsvond in de periode 1945-1955.
9. M. Foucault, **Surveiller et punir, Naissance de la prison** (Parijs, 1975). In Nederland was het vooral Achterhuis

- die de professionalisering in het welzijnswerk kritisch analyseerde. H. Achterhuis, **De markt van welzijn en geluk; een kritiek van de andragogie.** (Baarn 1979).
10. M. Foucault, "Foucault over macht", speciaal nummer van **Te Elfder Ure**, jrg. 25, nr. 3, (aug 1981) 581, 607-609.
  11. J. Donzelot, **The policing of Families** (New York 1979).
  12. Aldus uitgelegd door: J. Withuis en S. Sevenhuysen, "Over vrouwen, mannen, gezin en macht. Een kritische lezing van Donzelots 'La Police des Familles'", **Socia-
listies-feministische Teksten 7** (Amsterdam 1982) 183-211, aldaar 193.
  13. Donzelot, **The Policing of Families**, 188-198.
  14. **Ibidem**, 20, 21.
  15. Observatierapport 1961, GAG, Archief Doorgangshuis, inv. nr. (183-234).
  16. Observatierapport 1962, GAG, Archief Doorgangshuis, inv. nr. (183-234).
  17. Aldus mevrouw S.
  18. **Idem**.
  19. M. Gastelaars, **Een geregeld leven. Sociologie en Sociale politiek in Nederland 1925-1968** (Amsterdam 1985). Withuis, "Een kritische lezing van Donzelot".
  20. Gastelaars, **Een geregeld leven**, 21.
  21. Withuis, "Een kritische lezing van Donzelot", 209.
  22. **Ibidem**, 208, 209.

* Met dank aan de Stichting Noordelijke Orthopedagogische Voorzieningen.